

emlegette. Ezek a helynevek ugyanis, akárcsak a nyelvjárási sajátosságok, gyorsan fejlődő társadalmunkban természetszerűleg eltűnnek.

A mai magyar irodalmi nyelv elemzése, fejlődési tendenciáinak feltárása, az analitikus és szintetikus nyelvi megoldások arányának hírközlő és stilisztikai értéke megannyi megoldásra váró feladat nyelvészeink számára, mint ahogyan a nyelvművelés változatosabbá tétele, a szép beszédre, a helyes magyar kiejtésre, a tökéletes mondatszerkesztésre, a szavak szabatos használatára való nevelés is további feladatuk marad. Hatékony lenne a nyelvészek és írók együttműködése, s ebbe a munkakörbe kell szorosabban bevonnunk színművészeinket, dramaturgjainkat is.

A modern nyelvtudománytól különben még jócskán elmaradtunk. Vidéki jelenség lenne ez? Nem lehetetlen. Amíg ugyanis a bukaresti nyelvészek a modern nyelvtudomány területén elért eredményeikkel már jelen vannak a nemzetközi tudományos életben, addig a kolozsvári nyelvészek — románok, magyarok egyaránt — mintha a hagyományos nyelvtudomány területén vertek volna gyökeret. És ez semmi esetre sem helyes. Minden új elutasítása éppen olyan hiba, mint minden új kritikátlan elfogadása. Feladatunk a modern nyelvtudományi kísérletek, irányzatok felkarolása is. Nem bocsátkozunk részletekbe, csupán egyetlen kérdésnél állunk meg, mert úgy érezzük, hogy az elméleti vonatkozásokon kívül minket a gyakorlatban is érdekelhet. A modern tudományos életre jellemző határtudományok között szerepel a *pszicholingvisztika*. Fiatal, még zsenge hajtása a nyelvtudománynak. Nevét csak 1954-ben kapta, amikor Ch. Osgood és Th. Sebeok az amerikai Indiana-egyetemen ezen a címen közös gyűjteményes kiadvánnyal jelentkezett. Ne tévesszük össze ezt az új tudományt a nyelvpszichológiával. A pszicholingvisztika tárgya az emberi beszéd változása, realizációja különböző beszédhelyzetekben, a nyelvpszichológia viszont inkább lélektani diszciplína, és azokat a folyamatokat tanulmányozza, amelyek a beszéd létrejöttéhez és annak megértéséhez vezetnek.

A romániai magyar nyelvészek elég tudományos képességgel rendelkeznek ahhoz, hogy az egyre növekvő és szerteágazóbb feladatokra vállalkozzanak. Az országosan egységes kutatási tervezésre való áttérés új, minőségileg jobb szervezési formákhoz vezet, s ezekben a magyar nemzetiség tudományosága, benne a nyelvtudomány is bizonyára még több eredmény elérésére kap lehetőséget.

Kelemen Béla

Történettudományunk művelése

Nem mennyiségi felsorolás és nem szaktudományos minőségi értékelés a célunk. A romániai magyar nemzetiségi történelemkutatás fővonalainak, problematikájának és irányzatainak számbavételére vállalkozunk csupán. Távolról sem a kérdés teljességének és kimerítésének igényével sorakoztatjuk fel az elért eredményeket és hiányosságokat.

Minden kezdet valaminek a folytatása. Ez a tétel különleges súllyal áll éppen a történettudományra, hiszen egy-egy munka elkészülése sok év kutatási anyagának az összegezése. Ezért az elmúlt negyedszázad első periódusaként az 1944—1947-es éveket kell tartanunk, amikor lényegében az 1945 előtt kutatott és felvázolt történettudományi művek kapták meg végleges formájuk-

kat. A régi, egyeteminek vagy polgárinak nevezhető történeti iskola néhány nagyobb munkával és adattári közlésekkel jelentkezett. Legjelentősebbnek Bónis György munkáját (Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban) kell tekintenünk, amely azóta is az intézmények alakulásával foglalkozó történetírás alapvető és mondhatni egyetlen műve. Bíró Vencel tanulmánya (Az erdélyi udvarház gazdasági szerepe a XVII. század második felében) betekintés a mezőgazdaság fejlődésébe, a birtokos nemesség és a jobbágyok életébe. Jakó Zsigmond a torockói jobbágyláadások történetéhez s a dézsma fejedelemségkori adminisztrációjához közölt levéltári adalékokat, Imreh István pedig a székely falutörvényeket közölte jó bevezető tanulmánnyal.

A marxista történetírás is elindult, s azt a kezdeti években Jordáky Lajosnak az erdélyi történelemből vett (Werbóczy és Martinuzzi; Horea, Cloșca és Crișan) és az 1848-at megelőző évtized magyar történelméről szóló tanulmányai (A márciusi ifjúság) jeleztek.

Ezekben az években még továbbélt az Erdélyi Múzeum és új folyóiratként elindult a marxista szemléletű Társadalomtudomány. Ebben jelent meg Löwinger-Molnár Miklós eszmetörténeti tanulmánya a közgazdasági eszmék erdélyi alakulásáról az 1825—1867-es periódusban.

Történetkutatásunk második időszakát az 1948—1960 közötti évekre teném. Ebben az időszakban a figyelem a gazdaságtörténet és a munkásmozgalom történetének problémái felé fordul. A megjelent műveket a marxizmus szelleme ihleti, bár hiba volna azt állítani, hogy az új kutatónemzedék már maradéktalanul tudná alkalmazni a történelmi materializmust.

A munkásmozgalom története terén az úttörő munkát Fodor László és Vajda Lajos végezték az erdélyi szakszervezeti mozgalom 1848—1917 közötti történetének felvázolásával. Mellettük Egyed Akos kötetnyi tanulmányát kell említenünk a munkásmozgalom kezdeti éveiről és az agrármozgalmakról. Gáspár Margit a zsilvőgyi munkásmozgalom, Fuchs Simon a marosvőgyi munkásság történetével, Turzai Mária a munkássajtóval, Jordáky Lajos az 1920-as általános sztrájkokkal, Bunta Péter és Gáll János a két világháború közötti munkásmozgalommal foglalkoztak tanulmányaikban.

Jelenős kezdeményezés volt a „gazdaságtörténeti tanulmányok” sorozat, amelynek megjelent kötetei a szerzőket és kiadókat egyaránt dicsérik. Az olyan munkák, mint Imreh István: Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudalizmus bomlásának idején, Jakó Zsigmond: A magyarpatoki és kalini hamuzsírhuta története, Csetri Elek—Imreh István—Benkő Samu: Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről, Kovács József: Adatok az 1848 utáni erdélyi tőkés mezőgazdaságról, Molnár Miklós: Az iparfejlesztés kérdése Erdélyben 1848 előtt, Kovách Géza: A zilahi céhek fejlődéstörténete, igazolták, hogy alakul a marxista gazdaságtörténet iskolája.

A régi iskola történészei s a marxizmus új kutatói kötetben hódoltak Kelemen Lajosnak s a tiszteletére 1957-ben kiadott kötet a művelődéstörténet minden területén hozott eredményeket. Kitérő felvonulása volt ez a hazai magyar történészek tudományos eredményeinek, s nyilvánvaló, hogy a mai újrakezdésnek is innen kell folytatódnia. Kár volt viszont, hogy a régi marxista történészek közreműködését nem igényelték a kötet szerkesztői.

A harmadik periódust a hatvanas évek elejétől kellene számítanunk. A kutatási terület tovább bővült. Ebben az időszakban többen is résztvesznek történészeink közül országos jellegű román kiadványokban. A Románia története második kötetében (a korai feudalizmus korszaka) szerepel

Pataki József és Jakó Zsigmond; a kibontakozott feudalizmus korával foglalkozó harmadik kötet művelődéstörténetének egyes alfejezeteit Jakó Zsigmond és Benkő Samu, az 1822—1847-es periódus gazdaság- és társadalomtörténetét Imreh István írta; végül az újkori történelmet tárgyaló negyedik kötetnek, az 1849—1867-re vonatkozó fejezete Kovács Józseftől származik. Ugyanilyen jelentős hozzájárulást adtak Imreh István és Egyed Ákos az Erdély története magyar nyelven is megjelent kötetéhez, amelynek fordítását Benkő Samu végezte el Egyed Ákossal. Román nyelven jelent meg Imreh Istvánnak az erdélyi kapitalizmus kezdeteivel foglalkozó munkája. A munkásmozgalom története területéről kimagaslik Egyed Ákos, Vajda Lajos és Ion Cicală közös munkája (Munkás- és parasztmozgalmak Erdélyben 1905—1907).

Örvendetes jelenségnek kell tartanunk azt az érdeklődést, amelyet történészeink egy része az erdélyi múltra vonatkozó kéziratok és emlékirók kiadásával nyújt. Benkő Samu alapvető bevezető tanulmánnyal adta ki Kemény Zsigmond naplóját és Bölöni Farkas észak-amerikai utazásáról szóló könyvét, s ne feledkezzünk meg Bolyai-könyvéről. Igen hasznos és alapos Kócziány Lászlónak a kötet Borsos Tamásról, Csetri Eleknek a naplóíró Wass Pálról és Hajós Józsefnek a tudós Köteles Sámuelről szóló munkássága.

Ha számba vennők a folyóiratokban (Korunk, Studia, Studii, Anuarul Institutului de Istorie, Acta Musei Napocensis) megjelent tanulmányokat, külön kellene kiemelniük Bodor András munkásságát, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül Bányai László, Cselényi Béla, Dani János, Ferenczi István, Kiss András, Károly Dénes és B. Nagy Margit, valamint az egyetemen dolgozó fiatalabbak történeti munkásságát sem. Végül említsük meg Demény Lajost, akit munkái a legkiválóbb középkori történészek közé emelnek.

A marxizmus természetszerűen állandóan bírálva vizsgálja saját tevékenységét is. Hazai magyar nemzetiségi történettudományunk művelőivel szemben is nyilván alkalmaznunk kell a kritikai szempontokat.

A kiadási munkatervek nem rugalmasak, a követett és alkalmazott módszer elmarad a történettudomány mai általános színvonalától és lehetőségeitől. Egyes történészek a történelmi materializmust nem egyszer elavult pozitívista módszerekkel helyettesítik. A modern irányzatok nem érzetik hatásukat, valószínűleg azért is, mert hiányosak a termékeny módszertani viták és megismerési lehetőségek. Hiányzik az összehasonlító módszer alkalmazása, az egyes történeti jelenségek komplex összefüggéseinek és kapcsolatainak a vizsgálata. Az új helyett gyakran régi terminológia s annak megfelelő módszerek felújítása dominál. A helytörténeti kutatások rendkívül hasznosak és szükségesegek, de nem helyettesíthetik a nagy összefüggéseket kereső szintéziseket; a nemzetiségi történetet nem lehet kis egységre redukálva nézni és nagy összefüggéseitől elszakítani; a hazai magyar művelődés történetét el sem lehet képzelni az összehasonlító módszer nélkül; a népiségtörténet régi formájának felújítása helyett célravezetőbb volna a gazdasági és társadalmi struktúrákban való gondolkodás s a „nemzetiségi önismeret“ mostani megfogalmazása megfelelő marxista szociológiai szemlélet nélkül könnyen válhatna konzervatívvá, amikor szintetizáló jövő-szemléletre van szükség.

Megvan a lehetőség arra, hogy megújított és megújítandó marxista szemlélettel feltárjuk nemzetiségünk múltját a gazdaság- és technikatörténet, a társadalom- és politikatörténet, a művelődéstörténet különféle ágainak területein.

JORDÁKY LAJOS